

JUHA SIHVOLA

Historiallisen tiedon kasvu ja edistys

Historia on opinala, joka sallii tai jonka ainakin tulisi sallia lukuisia erilaisia näkökulmia menneisyyteen. Samalla historia on edistytävä tiede, joka voi muodostaa yhä totuudenmukaisemman kuvan menneisyyttä. Historialliseen tietoon liittyvät olennaisesti myös arvot. Juha Sihvola tarkastelee artikkelissaan historiallisen tiedon kasvun edellytyksiä ja teoreettisia perusteita.

■ Yleisen käsityksen mukaan tieteellinen tieto kasvaa kahdella tavalla: joko niin, että järjestetään uutta aineistoa tieteellisten periaatteiden mukaiseen järjestykseen, tai niin, että korjataan aikaisemman aineiston järjestystä. Historiantutkimuksessa asetetut kriteerit, joiden perusteella jonkin aineiston järjestystä voidaan kutsua tieteelliseksi, ovat perinteisesti olleet melko vaatimattomat. Minimiehto on ollut se, että lähdekriittisesti eriteltyyn aineistoon viitaten on voitu sanoa jotakin ainakin todennäköisesti tapahtuneen. Tieteellistä historiallista tietoa on siis saavutettu siinä vaiheessa, kun on uskottavasti rekonstruoitu menneisyyden tapahtumia.

Ainakin kun puhutaan uuden aineiston järjestämisestä tieteelliseen järjestykseen, historiaa koskeva tieto kasvaa koko ajan. Tiedon kasvu on todellista, eikä tämän tosiseikan mainitseminen ole aivan triviaalia. Uusien lähteiden valossa menneisyyttä voidaan selvittää paremmin kuin ennen ja joidenkin asioiden osalta saavuttaa kiistämättömyyttä edistystä. Tätä kuvaa seuraava yksinkertainen esimerkki. Monien vuosikymmenien ajan oli poliittisesti värittyneiden kiistojen kohteena, mitä Suomen ja Neuvostoliiton rajalla oikeastaan tapahtui talvisodan puhjetessa. Arkistojen avauduttua ja tutkimuksen edistyttyä on esimerkiksi osoitettu, että suomalaiset eivät ampuneet ns. Mainilan laukauksia vaan Neuvostoliitto la-

vasti itseään vastaan suuntautuneen provokaation. Tätä historiallista tosiseikkaa tänään tuskin kukaan kiistää, eikä ole helppo kuvitella, millaisissa oloissa asiasta voisi syntyä tieteellistä epäselvyyttä. Neuvostoliiton uudelleen perustamisen tai Venäjällä tapahtuvan kansallissivistisen kaappauksen lisäksi siihen tarvittaisiin historiallisten lähteiden systemaattista hävittämistä ja väärentämistä. Esimerkiksi tämän yksittäisen tapahtuman osalta on siten tapahtunut olennaista ja ilmeisen peruuttamatonta historiallisen tiedon edistymistä. Millaiseen tahansa kontekstiin sijoitamme Mainilan laukaukset, miten tahansa tulkitsemme ja selitämme talvisotaa, katsomme tietävämmä totuuden itse tapahtumasta: kysymyksessä oli Neuvostoliiton lavastus – kenties jopa kylmän kyyneinen teko, jossa neuvostotykit ampuivat omiaan.

Historioitsijoiden käyttöön tulee koko ajan uutta aineistoa tieteellisesti järjestettäväksi. Historiallinen tieto siis kasvaa, kun historioitsijoiden käytössä olevat lähteet lisääntyvät. Lähteet ovat aina aukollisia, mutta niiden lisääntyminen parantaa historioitsijoiden mahdollisuuksia esittää ainakin todennäköisesti paikkansa pitäviä väitteitä siitä, mitä menneisyydessä on tapahtunut. Lähteiden lisääntyminen ei tietenkään ole mikään luonnonlaki, sillä koko ajan lähteitä myös häviää ja periaatteessa jopa kaikki tähänastisen historiantutkimuksen käyttämät lähteet voisivat kadota – esimerkiksi ydinkatastrofin seurauksena. Jos lähteitä katoaa syystä tai toisesta, edellytykset historiallisen tiedon tuottamiseen heikkenevät. Huomautus on lähinnä teoreettinen, vaikka esimerkiksi Venäjän ja Neuvostoliiton tutkijat pitivätkin ihan todellisena ongelmana sitä, että pääsyä 1990-luvun alussa avattuihin arkistoihin on uudelleen alettu rajoittaa ja lähteitä on siten viety tutkijoiden ulottuvilta.

Useimmissa yhteiskunnissa, jotka ylläpitävät historiantutkimusinstituutiota sekä lähteitä säilyttävää arkisto- ja kirjastolaitosta, historioitsijoiden käytössä olevien lähteiden määrä normaalisti kuitenkin kasvaa ja samalla tutkijoiden mahdollisuudet esittää paikkansapitäviä väitteitä menneestä paranevat. Kun vielä historioitsijoiden määrä

on voimakkaassa kasvussa, myös historiallisen tiedon määrä kasvaa koko ajan. Sitä paitsi jokainen päivä lisää niiden tapahtumien määrää, joita historiallinen tieto voi koskea. Vaikka tätä päivää edeltänyt historia tulisi tyhjentävästi selvitettyksi, historiatiede ei olisi lopullisesti valmis eivätkä historioitsijoilta työt loppuisi. Huomisen historioitsijat voivat kirjoittaa historiaa tästä päivästä ja ylihuomisen historioitsijat huomisen.

Historia ei tule koskaan valmiiksi

Minkään edes ajallisesti rajatun menneisyyden kuvaukset eivät kuitenkaan koskaan tule täydellisiksi, vaikka maailman kaikki ihmiset ryhtyisivät historiaa tutkimaan. Tämä johtuu kahdesta seikasta. Ensiksi jopa ajallisesti rajatun menneisyyden tekoja ja tapahtumia on lähes rajattoman paljon, ja toiseksi niitä voidaan kuvata rajattoman monesta näkökulmasta. Mitkään kuviteltavissa olevat voimavarat eivät riittäisi tuottamaan täydellistä historiallista tietoa, jos se ymmärretään kaikkien mahdollisten tosien väitteiden esittämiseksi menneisyydestä. Vaikka kaikki maailman kiinalaiset palkattaisiin kirjoittamaan kirjaa Suomen historia vuodelta 2002, työ ei valmistuisi ikinä, jos tavoitteena olisi sisällyttää siihen kaikki mahdolliset todet väitteet siitä, mitä Suomessa viime vuonna tehtiin ja mitä täällä tapahtui.

On helppoa huomata, että edellä esitettyyn sisältyy perustava mutta onneksi tahallinen ajatusvirhe. Historiaa koskevan tiedon täydellistymisen suurin este ei näet ole suinkaan resurssien riittämättömyys, käytössä olevien historioitsijoiden vähyys tai ajan puute, vaan se, että kuviteltu täydellinen kuvaus jonkin kohteen menneisyydestä ei lainkaan ole sitä koskeva tieteellinen historia. Tieteellinen historiallinen esitys ei ole jotakin aihetta koskevien tosien väitteiden kokoelma.

Historiallisen tiedon tuottaminen on aina muutakin kuin menneisyyden tekojen ja tapahtumien identifiointia ja rekonstruointia. Historiantutkimus sisältää aina myös tulkintaa, selittämistä, valitsemista sen suhteen, mikä on jonkin aiheen suhteen tär-

keää ja olennaista, mikä triviaalia ja satunnaista. Historia on menneisyyden kuvausta jonkin näkökulman, oletuksen, mallin tai teorian valossa. Toteamus ei tarkoita väitettä, että hyvä tai tieteellinen historiallinen esitys on jollakin lailla teoretisoivaa toisin kuin huono tai epätieteellinen historiallinen esitys, joka on pelkästään kuvailevaa. Väite on vahvempi. Se tarkoittaa, että mikä tahansa historiallinen esitys, hyvä tai huono, tieteellinen tai epätieteellinen, sisältää väistämättä sellaista teoreettista ainesta, jota ei voida palauttaa menneisyyden tekoihin ja tapahtumiin tai niitä koskeviin välittömiin havaintoihin ja kokemuksiin.

Kun esimerkiksi kuvaamme jonkin menneisyyden teon, emme vain esitä, miltä tuo teko aikanaan näytti, tulkitsemme myös sen tarkoitusta, pohdimme sen syitä, asetamme sen muiden tekojen yhteyteen, sisällytämme välttämättä kuvauksemme käsitteitä, jotka eivät olleet käytössä teon tekemishetkellä, emme yritä esittää maksimimäärää tosia väitteitä tuosta teosta vaan yritämme sanoa, mikä siinä on olennaista. Historiallinen esitys ei toista menneisyyttä sellaisena kuin se oli, vaan se on menneisyyttä koskeva valikoiva, tulkitseva, selittävä ja tavalla tai toisella teoreettinen esitys.

Mutta jos historiallinen tieto on paljon monimutkaisempi asia, kuin ongelmattomasti todennettavien kuvailevien tosiasiaväitteiden esittämistä menneisyydestä, myös kysymys historiallisen tiedon kasvusta asetuu uuteen valoon. Jos historiantutkimus on menneisyyden tulkintaa joidenkin teoreettisten lähtökohtien näkökulmasta, sen tehtäväksi ei riitä vain lähdeaineiston järjestäminen jonkinlaiset totuudellisuuden ja tieteellisyysminimiehdot täyttäväksi järjestykseksi. On myös kysyttävä, mikä lukuisista mahdollisista aineiston järjestämisperiaatteista, mikä teoreettinen näkökulma tutkijan on valittava. Onko niin, että jotkut kysymyksenasettelut ovat parempia kuin toiset, vai niin, että perusteltu valinta yhteismitattomien näkökulmien välillä ei ole mahdollinen? Jos valitsemme jälkimmäisen vaihtoehdon, ei oikeastaan voida puhua historiallisen tiedon kasvusta. Siinä tapauksessa historiantutkimus olisi vain satunnais-

ten totuuden minimiehdot täyttävien keromusten esittämistä. Jos sen sijaan ajatlemme, että historian teoreettisten lähestymistapojen vertailu on mahdollista rationaalisin perustein, historiallisen tiedon on mahdollista kasvaa.

Formaalinen evidentialismi ja sen vaihtoehdot

Jotta voisimme pohtia kysymystä historiallisen tiedon kasvusta, on ensiksi tarkasteltava tiedon kasvua koskevaa keskustelua yleisemmällä tasolla. Historiallisen kuten minkä tahansa tiedon kasvu olisi ongelmattomasti mahdollista, jos uusia hyväksyttäviä menneisyyttä koskevia väitelauseita voitaisiin muodostaa tiettyjä muodollisia sääntöjä noudattamalla. Voitaisiin esimerkiksi ajatella, että historiallinen tieto kasvaa aina, kun on tehty uusia lähdekriittisen menetelmän luotettavaksi varmistamia havaintoja menneisyyden tapahtumista tai päteviä päätelmiä tällaisten havaintolauseiden perusteella.

Ruotsalainen filosofi Mikael Stenmark on kutsunut tämäntyyppistä käsitystä väitelauseiden hyväksyttävyyden kriteereistä nimellä formaalinen evidentialismi.¹ Formaalisessa evidentialismissa edellytetään hyväksyttävältä uskomukselta juuri sitä, että se on tiettyjen sääntöjen mukaan muodostettu. Uskomuksen hyväksyttävyyttä koskevat normit ajatellaan voitavan esittää riippumatta sisällöllisestä perehtymisestä niihin käytäntöihin, joihin näitä normeja sovelletaan.

Formaalinen evidentialismi oli tyypillinen uskomusten hyväksymisen kriteerejä koskeva kanta sellaisissa viime vuosisadan alkupuolella suosituissa filosofisissa suuntauksissa kuin looginen empirismi ja looginen positivismi. Niissä ajateltiin, että uskomus voidaan hyväksyä, jos se on joko analyytisen totuuden ilmaiseva lause, välitöntä havaintoa koskeva lause tai lause, joka voidaan palauttaa jompaankumpaan ensin mainituista lausetyypeistä. Hyväksyttävät lauseet voidaan siis jakaa perususkomuksiin, jotka koskevat välittömiä havaintoja ja logiikan perusteita, ja johdettuihin uskomuksiin, jotka on logiikan muodollisia sääntöjä noudattaen päätelty perususkomuksista.

Formaalisen evidentialismin käsitys tiedon kasvusta on yksinkertainen: tieto kasvaa ensisijaisesti silloin, kun tehdään uusia välittömiä havaintoja, ja toissijaisesti silloin, kun logiikan sääntöjärjestelmää korjataan ja parannetaan tai huomataan päättelyvirheitä aikaisemmissa uskomuksissa.

Tieteenfilosofit alkoivat yleisesti pitää loogista empirismiä ja positivismia liian kapeana ohjelmana tieteellisen rationaalisuuden pohjaksi jo viime vuosisadan puolivälissä. Loogisen empirismin perusongelma voidaan ilmaista joko niin, että tieteessä on välttämätöntä hyväksyä paljon muutakin kuin välittömät havainnot ja niiden loogiset seuraukset, tai niin, että esimerkiksi havaintosisältöjen kuvaukset eivät koskaan ole välittömiä vaan niihin aina sisältyy teoreettista, välittömään havaintokokemukseen palautumatonta ainesta. Tätä kautta myös formaalisen evidentialismin oletukset joutuivat kyseenalaisiksi filosofien keskuudessa.

Tieteenfilosofisessa keskustelussa syntyi erityisesti 1960-luvulla uudentyyppisiä käsityksiä tieteellisten väitteiden hyväksyttävyydekriteereistä ja siten myös tiedon kasvun edellytyksistä. Alettiin korostaa tieteellisten ajattelutapojen historiallista luonnetta ja muuttuvuutta samalla kun huomattiin, että tieteellinen ajattelu oli aina sidoksissa teoreettisiin ennako-oletuksiin. Loogisen empirismin ohjelma metafysiikan hävittämiseksi filosofiasta ja tieteestä osoittautui epärealistiseksi.

Tärkeä puheenvuoro tässä tieteenfilosofisessa keskustelussa oli Thomas S. Kuhnin vuonna 1962 ilmestynyt teos *The Structure of Scientific Revolutions*.² Kuhnin mukaan tieteellisten väitteiden hyväksymisen kriteereinä eivät ole pelkästään tutkimuksen kohteista ja päämääristä riippumatta määriteltävät muodolliset perustelusäännöt, kuten formaalisessa evidentialismissa oli ajateltu. Normaalitylanteissa edellytetään lisäksi, että tieteelliset väitteet ovat tiedeyhteisössä vaikiintuneiden mallien ja ajattelutapojen mukaisia ja sellaisina tiedeyhteisön hyväksymiä.

Tutkimusta ohjaavia ajattelumalleja Kuhn kutsui kreikkalaisperäisellä, alun perin esimerkkiä tarkoittavalla sanalla *paradigma*, josta sittemmin on tullut tieteenmetodolo-

gisen keskustelun vakiokäsitteistöä. Paradigmat eivät ole ikuisia vaan ne voivat korvautua syystä tai toisesta uusilla paradigmoilla, tavallisesti siitä syystä, että vallitsevan paradigman puitteissa ei pystytä joitakin keskeisiä tutkimusongelmia ratkaisemaan. Tällöin Kuhn katsoi tiedeyhteisön joutuvan eräänlaiseen kriisiin tai vallankumouksen tilaan. Kuhnin katsannossa kysymys tieteellisen tiedon kasvusta joutuu uuteen valoon. Tieto näyttää kasvavan vain paradigmojen sisällä mutta paradigman vaihdos merkitsee radikaalia katkosta suhteessa siihen, mitä aikaisemmin pidettiin tieteellisesti hyväksyttävänä.

Kuhnin teoksesta nousi laaja keskustelu. Huomiota kiinnitettiin muun muassa tieteellisen tiedon sosiologisiin edellytyksiin. Jos tieteelliset väitteet ovat väistämättä teoreettisiin oletuksiin sidonnaisia, voidaan kysyä, mikä rooli teoreettisille oletuksille annetaan tiedeyhteisössä. Tieteensosiologisessa keskustelussa on korostettu, että tiedeyhteisöt eivät opeta teoreettisia lähtökohтияan jäsenilleen vain koeteltavina hypoteeseina vaan myös dogmaattisina malleina, joihin mukautumista palkitaan ja joista poikkeamisesta rangaistaan. Eräiden tieteensoziologioiden mielestä tieteellinen rationaalisuus itse asiassa koostuu pelkästään tiedeyhteisössä vakiintuneista, historiallisesti satunnaisista palkitsemisen ja rankaisemisen ja muun vallankäytön muodoista.

Toisten mielestä taas Kuhnin näkemys paradigmojen roolista on hieman yksioikoinen. Yksi paradigma ei välttämättä hallitse tieteenharjoitusta edes yhden tieteenalan sisällä. Tieteiden historioita ei myöskään voida jakaa ongelmattomasti paradigmasidonnaisiin normaalitieteen vaiheisiin ja tieteellisiin vallankumouksiin, vaikka Kuhn ja hänen jäljissään esimerkiksi Michel Foucault ovatkin aivan oikein kiinnittäneet huomiota kiinnostaviin teoreettisiin katkoksiin tieteenhistoriassa. Maltillisempi tulkinta Kuhnin ideoista voisi olla esimerkiksi näkemys, että tieteellinen rationaalisuus on suhteellista teoreettisiin oletuksiin, metodeihin ja tieteen päämääriä koskeviin näkemyksiin nähden. Teoriat, metodit ja tavoitteet voivat muuttua eri tahtiin, muodostaa erilaisia

yhdistelmiä ja käydä keskinäistä kilpailua tieteen kentällä.

Kuhnin ajatusten radikaalin ja maltillisen tulkinnan eron voi nähdä myös siten, että kysymyksessä on kaksi olennaisesti erilaisista näkemystä tieteellisestä rationaalisuudesta. Mikael Stenmarkin käyttämiä käsitteitä taas seuraten, radikaalia näkemystä voi kutsua nimellä kontekstualismi ja maltillista käsitystä nimellä sosiaalinen evidentialismi.

Kontekstualistisen käsityksen mukaan ihmisen tiedolliset toiminnat, mukaan lukien tieteen piiriin sisältyvät toiminnat, perustuvat tietynlaisiin opittuihin käytäntöihin ja elämänmuotoihin. Niillä on omat sisäiset merkityksensä ja norminsa, mutta ne ovat keskenään yhteismitattomia. Kaikki ihmisellä oleva rationaalisuus on lokaalista eli sidoksissa johonkin käytäntöön tai elämänmuotoon. Ajatus globaalista rationaalisuudesta, jonka pohjalta voisi arvioida erilaisen käytäntöjen ja elämänmuotojen pätevyyttä, on kontekstualistisen kannan mukaan pelkkä kuvitelma. Vastaavasti jos asiaa tarkastellaan tieteen sisällä, tieteisiin sisältyy erilaisia tavoitteita, tiedonintressejä, kysymyksenasetteluja, näkökulmia, teoriaperinteitä, paradigmoja ja metodeja. Ne voivat luoda omia rationaalisuussääntöjään, mutta ei ole mitään yleistä tieteellistä rationaalisuutta, josta käsin voisi arvioida kaikkien tieteeseen sisältyvien käytäntöjen pätevyyttä. Tieteellisen tiedon kasvu on lokaalista ja paradigmasidonnaista, eikä ole mitään yleistä tieteellistä edistystä. Kontekstualistisia tieteenfilosoifeja ovat olleet mm. Paul Feyerabend, Ian Hacking ja Richard Rorty. Mannermaisista filosoifeista tähän ryhmään lienee sijoitettava Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer ja Michel Foucault.

Sosiaalisessa evidentialismissa myönnetään, että tiedollisiin väitteisiin sisältyy väis-

1. Mikael Stenmark (1995) *Rationality in Science, Religion and Everyday Life. A Critical Evaluation of Four Models of Rationality*. Notre Dame IN: University of Notre Dame Press. Stenmarkin tekemien erottelujen kriittinen arvio, ks. Simo Knuutila (1998) *Järjen ja tunteen kerrostumat*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

2. Thomas S. Kuhn (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

tämättä teoriasidonnaisia elementtejä. Tieteellisten väitteiden hyväksyttävyyttä ei voida määritellä apriorisen säännösten avulla, vaan hyväksyttävänä voidaan pitää sellaisia tieteellisiä väitteitä, joita muodostettaessa on otettu huomioon aiheesta käyty kriittinen keskustelu. Sosiaalisessa evidentialismissa katsotaan, että kriittistä keskustelua voidaan käydä kaikkien tieteeseen sisältyvien raja-aitojen ylitse. Paradigmoja, teorioita, metodeja ja tiedonintressejä voidaan vertailla. Tieteelliset väitteet sijoittuvat julkisen kommunikaation ja yhteisen järkevyyden kentälle. Siksi tieteissä voi tapahtua aitoa tiedon kasvua: tieteelliset uskomukset voivat konvergoitua kohti yhä totuudenkaltaisempaa kuvausta maailmasta. Sosiaalista kontekstualismia voidaan perustella eri tavoin erilaisista filosofisista lähtökohdista, ja tämän peruslähtökohdan puitteissa voidaan esittää sängen paljon toisistaan poikkeavia käsityksiä rationaalisuudesta. Otto Neurath, Jürgen Habermas, Hilary Putnam ja Ilkka Niiniluoto ovat esimerkkejä erilaisista vaihtoehtoista.

Historia tieteiden joukossa

Mikä on tämän yleisen tieteenfilosofisen keskustelun merkitys historian tutkimuksen kannalta? On mahdollista puolustaa teesiä, että historiassa aito tiedon kasvu kohti yhä totuudenmukaisempaa kuvaa menneisyydestä on mahdollista. Jos näin ajatellaan, on formaalisen evidentialismin vaihtoehtoista valittava sosiaalinen evidentialismi kontekstualismin sijasta. Kaikki tieteeseen sisältyvät periaatteet, myös teoreettiset lähtökohdat voidaan sen mukaan asettaa rationaalisen keskustelun kohteiksi.

On paikallaan viitata tässä yhteydessä Eric Hobsbawmin huomatuksiin, jonka hän teki pohtiessaan kysymystä historiallisen tiedon kasvusta.³ Hobsbawmin mukaan luonnontieteissä voidaan suhteellisen ongelmattomasti puhua tiedon kasvusta ja tieteellisestä edistyksestä (vaikka niissäkin tapahtuu paradigmanmurroksia), mutta hänen mielestään on tieteenaloja, joihin tiedon kasvun ja edistyksen mallit eivät lainkaan sovellu. Tällaisia aloja ovat esimerkiksi kirjallisuuskritiikki ja filosofia. Filosofias-
 to ei kasaudu eivätkä esimerkiksi Descartesin oivallukset tehneet Platonia vanhentuneeksi eivätkä Kantin teoriat Descartesia. Päinvastoin klassikot säilyttävät ajankoh-
 taisuutensa ja heidän ajatuksiinsa palataan yhä uudelleen. Klassikkojen ainutlaatuisuus yhdistää Hobsbawmin katsannossa filosofian pikemminkin taiteeseen kuin tietee-
 seen.
 Historia on sen sijaan Hobsbawmin mielestä edistyvä tiede, jonka tulokset kasautuvat ja jonka tavoitteena on yhä realistisempi kuva yhteiskuntaa muuttavista voimista ja rakenteista. Hobsbawmin ajatukseseen on paikallaan yhtyä – vaikka ei filoso-
 fiakaan pelkkää taidetta ole. Myös filoso-
 fiassa olisi syytä pitää kiinni yleisen rationaalisuuden ajatuksesta. Silti on ymmärrettävää, jos joku haluaa pitää historiaa pikemminkin filosofian ja kirjallisuuskritiikin kuin luonnontieteen kaltaisena. Syynä tähän on se, että historian tutkimus on ainakin nykyään sängen liberaalia erilaisten teoreettisten näkökulmien ja mahdollisten lähestymistapojen suhteen.
 Aivan mitä tahansa lähtökohtaa historioitsija ei ole kysymyksenasetteluilleen vapaa valitsemaan. Esimerkiksi rasistiset kansanluonneteoriat ja Josef Stalinin tulkinta historiallisesta materialismista ovat sellaisia teoreettisia lähtökohtia, joita useimmat meistä eivät ainakaan tänä päivänä ole valmiita historioitsijayhteisössä hyväksymään. Silti on varmasti totta sanoa, että historiassa on enemmän hyväksyttäviä lähestymistapoja kuin useimmissa muissa tieteissä, jopa enemmän kuin useimmissa muissa humanistisissa tieteissä. Monet ovat valmiita väittämään, että ei ole mitään yksiselitteistä vastausta kysymykseen, mikä on historias-
 sa tärkeää ja olennaista. Historioitsijan näkökulman valinta on arvosidonnainen kysymys, ja monien mielestä arvojen rationaalisuudesta ei voida lainkaan keskustella tai ainakin on syytä olla tässä suhteessa pluralistinen ja suvaitsevainen.

Historian objektiivisuus ja positivismi

Vaikka ajattelisimme, että historian tutkimuksen pitää olla äärimmäisen pluralistista hy-

väksyttävien lähestymistapojen suhteen, tätä ei seuraa, että historiantutkimuksella ei olisi mitään objektiivisuuskriteerejä. Vaikka rationaalisuuskriteerien suhteen omaksuttaisiin kontekstualistinen kanta ja ajateltaisiin, että tieteellisten väitteiden hyväksyttävyyys on suhteellista valittuun teoriaan, näkökulmaan tai koulukuntaan nähden, voidaan silti puhua tulkintojen objektiivisuudesta.

Objektiivisuudesta voidaan historiantutkimuksessa ja muissa ihmistieteissä puhua suurin piirtein samassa mielessä kuin luonnontieteissä. Väite vaatii perustelua. Miten voidaan väittää historiantutkimuksen objektiivisuuskriteerejä samanlaisiksi kuin luonnontieteissä, jos samalla myönnetään, että ihmistieteiden tutkimuskohde on toisenlainen kuin luonnontieteiden. Tutkiihan ihmistieteilijä tarkoitettavia ja merkityksellisiä kulttuuriobjekteja, mutta luonnontieteilijä luonnonobjekteja, jotka eivät itsessään sisällä mitään merkityksiä tai tarkoituksia. Merkitseekö väitteen hyväksyminen positivistista tieteenfilosofiaa, joka rajaa tutkimuksen tehtävät kuvailemiseen mutta kieltää monilla tasoilla liikkuvien tulkintojen mahdollisuuden?

Tällainen kanta kaipaakin hieman selvennystä. On ensiksi syytä selvittää positivismin käsitettä. Varsinkin 1960- ja 70-luvulla positivismia käytettiin lähinnä poleemisessa mielessä haukkumasanana sellaista tutkimusta vastaan, jota pidettiin vanhanaikaisena ja taantumuksellisena. Historiallisesti positivismi kuitenkin tarkoittaa ranskalaisen sosiologin Auguste Comten 1800-luvulla ja eräiden ns. Wienin piirin filosofien 1920-luvulla esittämää näkemystä tieteen luonteesta ja tehtävistä. Viittaaminen Comteen ja Wienin piirin filosofeihin positivistina on oikein jo siksin, että he käyttivät itse itsestään nimitystä positivistit. Monimutkaisia historiallisia ja filosofisia kuvioita yksinkertaistaen, heidän näkemyksensä mukaan tieteen tulee välttää kaikkia metafysisiä ja teoreettisia oletuksia ja rajoittua kuvailemaan aistikokemuksia sekä johtamaan luonnonlakien kaltaisia yleistyksiä tämän kokemuksen pohjalta.

Toinen positivismiin yleisesti liitetty piirre on metodologinen monismi. Monistit kat-

sovat, että yksi ja sama metodi soveltuu tieteellisen tutkimuksen kaikkiin kohteisiin. Monismin tavallisimman version mukaan eksaktit, matemaattisia menetelmiä käyttävät luonnontieteet antavat kaikkia tieteitä koskevan metodisen ihanteen, jota muut tieteet seuraavat sikäli kuin ovat tieteellisiä. Georg Henrik von Wright on kutsunut tällaista metodologista monismia positivismin ydinajatuksiksi.⁴ Kaikki historialliset positivistit eivät kuitenkaan olleet monisteja vaan esimerkiksi Comte katsoi, että kullakin tieteellä on myös erityismetodeja, joita ei voida johtaa muiden tieteiden periaatteista.

Kumpikin positivismiin liitetty ajatus, tieteen tehtävän rajaaminen empiiriseen kuvailuun ja metodologinen monismi, on huonosti perusteltu. Tieteen tehtävän rajaaminen kuvailuun ei jätä sijaa oletuksille, selityksille, tulkinnoille, malleille, teorioille ja paradigmoille, joita tieteelliseen toimintaan väistämättä sisältyy. Positivismi ei siten anna realistista kuvaa sen enempää luonnontieteistä kuin humanistisesta tutkimuksestakaan. Varsinaisten tieteenfilosofien piirissä positivismi oli hylätty jo lähes täysin viime vuosisadan puoliväliin mennessä. Metodologinen monismikaan ei ole kestävä kanta. Syy tähän on juuri se, että ihmistieteet tutkivat pääasiassa tarkoituksia ja merkityksiä, luonnontieteet pääasiallisesti tarkoituksetonta luontoa. Tästä seuraa olennaisia metodologisia eroja, jotka koskevat ennen kaikkea tieteessä käytettävien selitysten loogista rakennetta. Ihmistieteissä ovat keskeisiä päämääriin ja tarkoituksiin viittaavat teleologiset selitykset, luonnontieteellisen selityksen perustyyppi taas on kausaalinen selitys, jossa selityspäätös on aikaisemmat tapahtumat ja yleiset luonnonlait.

Selitystyyppien ero ei silti ole ehdoton ja jyrkkä. Eräissä luonnontieteissä varmasti tarvitaan kausaalisten selitysten lisäksi myös intentionaalisia selityksiä, ja vastaavasti ihmistieteissä tarvitaan myös kausaalista ja

3. E.J. Hobsbawm (1998) *On History*. London: Abacus.

4. Georg Henrik von Wright (1971) *Explanation and Understanding*. London: Routledge and Kegan Paul.

rakenteellista selittämistä. Historia muodostuu olennaisesti ihmisten tarkoittavista teoista mutta tarkoittavilla teoilla on tarkoitamattomia seurauksia, jotka olennaisesti muovaavat historian kulkua. Inhimillisen toiminnan tarkoittamattomina seurauksina historiaan muodostuu instituutioita ja rakenteita, joiden toimintaperiaatteet eivät palaudu yksittäisten ihmisten tarkoituksiin. Tämän huomion tekeminen oli klassisen Niccolò Machiavellista Adam Smithin kautta Karl Marxiin ulottuvan historianfilosofisen perinteen keskeinen oivallus. Koska tekojen tarkoittamattomat seuraukset muovaavat historiaa, historiaa ei voi selittää vain ihmisten tarkoituksiin viittaavilla teleologis-intentionaalisilla selityksillä. Historian rakenteiden ja voimien ymmärtämiseksi tarvitaan kausaalista selittämistä. Mutta tästä ei tietenkään seuraa, ettei myös ihmisten tarkoituksista, päämääristä ja motiiveista puhuminen olisi tärkeä osa historiantutkimusta.

On erikoista, että rankelaista lähdekriittistä historiankirjoitusta on toisinaan kutsuttu lähdepositivismiksi. Tällöin on ajateltu rankelaisen ohjelman muistuttavan Comten positivismia, koska kummassakin suhtaudutaan vieroksuen sellaisiin teorioihin ja tulkintoihin, jotka eivät perustuneet välittömiin havaintoihin tai empiirisiin lähteisiin. Comtea ja Rankea yhdistävä piirre on tieteen tehtävän rajaaminen kuvailuun. Jos positivismiin ydinpiirteenä kuitenkin pidetään monismia ja yleisten lainalaisuuksien etsimistä luonnontieteiden mallin mukaan, Ranke ja hänen seuraajansa olivat jyrkkiä anti-positivisteja. He vastustivat positivistien tapaa etsiä historiasta yleisiä lakeja ja laatia ennusteita luonnontieteiden tapaan. Rankelainen kuvailu oli yksittäisilmiöiden, suurmiesten motiivien ja tarkoitusten tulkintaa, ei säännönmukaisuuksien etsimistä. Historiallisesti on oikein pitää rankelaisuutta anti-positivismina, koska ainakin uusrankelaiset olivat poleemisessa suhteessa positivistihenkistä lamprechtilaista historiantutkimusta kohtaan.

Sekä tieteen tehtävän rajauksessa että metodikysymyksessä voidaan perustella anti-positivistista kantaa: tieteen olennainen tehtävä on teorianmuodostus ja tieteiden

välillä on olennaisia metodisia eroja käytettyjen selitystyyppien osalta. Monismin hylkäämisestä ei kuitenkaan seuraa, että pitäisi ajatella objektiivisuusongelman olevan erilainen luonnontieteissä ja ihmistieteissä. Päinvastoin, ongelma on pääpiirteisään samanlainen kaikissa tieteissä.

Objektiivisuuden käsite on ongelmallinen. Monet liittävät objektiivisuuden mahdollisuuteen saavuttaa varmaa ja täsmällistä tietoa. Kuitenkaan varmasti, täsmällisesti ja täydellisesti totta tietoa ei voida saavuttaa sen enempää ihmistieteissä kuin luonnontieteissäkään. Myös luonnontieteellinen tieto on tietenkin epävarmaa ja erehtyvää. Lisäksi se on, toisin kuin positivistit katsoivat, sidonnaista teoreettisiin malleihin, oletuksiin ja paradigmoihin. Luonnontieteellinen tieto on luonnonilmiöiden tulkintaa ja selittämistä käsitteellisen viitekehyksen puitteissa. Se ei saavuta lopullista totuutta, vaan voi korkeintaan lähestyä sitä esittämällä jotakin sen kaltaista.

Miten tieteellistä tietoa voi silti pitää objektiivisena? Eikö olisi parempi sanoa, että sen enempää humanistinen kuin luonnontieteellinenkin tieto ei voi koskaan olla täysin objektiivista? Objektiivisuudessa ei kuitenkaan ole kysymys tiedon varmuudesta ja täydellisyydestä. Objektiivisuus liittyy siihen, että tutkimuksen lähtökohdat, aineisto ja tulokset ovat julkisesti eli intersubjektiivisesti arvioitavia. Objektiivisuus toteutuu, kun tieteellisen koulutuksen saaneet voivat vapaasti arvioida, ovatko tutkimuksen lähtökohdat uskottavia ja ovatko johtopäätökset pätevästi johdettuja niistä. Objektiivista on julkisen vertaisarvion uskottavana pitämä tieto. Objektiivisuus ei edellytä, että tutkimustieto olisi varmaa, täydellistä, eksaktia tai yksiselitteistä. Objektiivisuus ei ole enempää eikä vähempää kuin pätevän dokumentoinnin ja argumentoinnin vaatimus.

Näin ymmärretty objektiivisuuskäsitys voidaan yhdistää jopa kontekstualistiseen kantaan tieteellisestä rationaalisuudesta. Vaikka universaali rationaalisuus olisi pelkkää fiktiota, voidaan edellyttää, että yhteismitattomien koulukuntien ja tutkimusohjelmienkin edustajat esittävät näkemyksensä niin, että voidaan arvioida, ovatko esitetyt

väitteet asetetun tulkintahypoteesin puitteis-
sa päteviä ja hyvin perusteltuja.

Historiallisen tiedon edistys

Historian tieteellisyyden osalta voidaan kuitenkin puolustaa vahvempaa kantaa kuin sitä, että tulkintojen tulee olla edellä mainitussa, intersubjektiiivisen arvioitavuuden ja argumentatiivisen läpinäkyvyyden mielessä objektiivisia. On toki syytä olla suvaitsevainen ja moniarvoinen. Historiassa tulee sallia erilaisia teoreettisia ja metodologisia lähestymistapoja. On hyvä asia, että historia-tieteessä on paljon erilaisia koulukuntia, näkökulmia, kysymyksenasetteluja ja tutkimusohjelmia. Silti myös teoreettisten lähtökohtien hyväksyttävyydestä ja paremmuudesta voidaan rationaalisesti keskustella. Kenties juuri historialle on ominaista, että teoreettisten mallien lisäksi tutkimuksessa käytetään merkitykseltään metaforisia narratiivisia käsitteitä (renessanssi, kylmä sota).⁵ Näitäkään ei tarvitse tulkita satunnaisen tutkijayhteisön tai jopa yksittäisen tutkijan mielivaltaisiksi konstruktioiksi, joiden pätevyyden ainoa kriteeri on sisäinen ristiriidattomuus. Kuten esimerkiksi Ilkka Niiniluoto on huomauttanut, myös metaforisen kielenkäytön osuvuudesta ja hedelmällisyydestä voidaan rationaalisesti keskustella. Metaforien osuvuus ja hedelmällisyys riippuvat niiden totuudenkaltaisuudesta eli siitä, millainen maailma todella oli.⁶ Historiatieteessä voi siksi tapahtua aitoa tiedon kasvua kohti yhä totuudenmukaisempaa historiankuvaa. Tutkimuksen edistyksestä voi lisäksi puhua ainakin kahdessa mielessä.

Ensiksi yksittäisiä tekoja tai tekstejä koskevat tulkinnat voivat konvergoitua yhä totuudenkaltaisemmiksi esityksiksi jostakin, jota voidaan kutsua kyseisen teon tai tekstin historialliseksi merkitykseksi tai tarkoitukseksi. Kanta poikkeaa olennaisesti Martin Heideggerin ideoiden pohjalta syntyneestä ja Hans-Georg Gadamerin kehittämästä hermeneuttisesta filosofiasta. Heidegger ja Gadamer olivat oikeassa arvostellessaan klassista Schleiermacherin ja Diltheyn edustamaa hermeneutiikkaa siitä, että siinä ajateltiin olevan mahdollista tavoittaa eläytymällä historiallisen teon tai tekstin

alkuperäinen merkitys. Gadamerin mukaan tekstin tulkitseminen on aina tulkitsijan esiympäryksen ja tulkintahorisontin ehdollistamaa. Tämä on totta siinä ilmeisessä mielessä, että totta kai jokainen tulkitsija eksplikoii menneisyyden merkityksiä ja tarkoituksia lähtien liikkeelle siitä mikä hänelle ja hänen yleisölleen on tuttua. Tulkinta on aina merkityksen kääntämistä jollekin toiselle kielelle, ja siksi ajatus eläytymisestä tekstin alkuperäiseen merkitykseen on naiivi.

Siitä huolimatta on eri asia eksplikoida jonkin teon tai tekstin merkitystä pyrkimällä sijoittamaan se historialliseen kontekstiinsa kuin arvioida sen merkitystä nykyajalle. Gadamerin hermeneutiikka pyrkii kieltämään juuri tällaisen erottelun mahdollisuuden: Gadamerin mukaan kaikki tulkinta on sen selvittämistä miten menneisyyteen kuuluvat asiat puhuttelevat meitä tässä ja nyt. Historiallinen konteksti on tietenkin tutkijayhteisön rakentama konstruktio ja että merkityksien historialliset rekonstruktiot ovat sidoksissa niiden esittäjien käyttämään kieleen ja käsitteistöön. Siitä huolimatta historialliset rekonstruktiot voivat konvergoitua ainakin siinä mielessä, että niissä pyritään välttämään anakronismeja. Quentin Skinnerin 1960-luvun lopussa esittämää anakronismisääntöä⁷ uudelleen tulkiten voisi sanoa, että tulkinta on ei-anakronistinen silloin, kun historiallisen toimijan ei väitetä tarkoittaneen, sanoneen tai tehneen sellaista, mitä hän ei käytössä olevan lähdeaineiston perusteella rakennetun historiallisen kontekstin valossa todennäköisesti olisi voinut tarkoittaa, sanoa tai tehdä tai hyväksyä kuvaukseksi tarkoittamisistaan, sanomisistaan tai tekemisistään. Vaikka tällaiset ei-anakronistiset kuvaukset menneisyydestä voidaan esittää monista näkökulmista ja monilla käsitteistöillä, niiden kautta kuitenkin lähestytään jossakin mielessä totuudenkaltaista kuvaa menneisyyden tekojen ja tekstien tar-

5. Ks. Frank Ankersmit (2001) *Historical Representation*, Palo Alto CA.: Stanford University Press.

6. Ks. Ilkka Niiniluoto, "Historia tiedeyhteisössä", edellä.

7. Quentin Skinner, "Meaning and Understanding in the History of Ideas". *History and Theory* 8(1969) 3–53.

koituksista niiden historiallisessa kontekstissa.⁸

Toiseksi, kuten Eric Hobsbawm ajattelee, historiantutkimus kokonaisuutena voi edistyä, kun se ei tyydy pelkkiin menneisyyden ilmiöiden kertovaan kuvailuun vaan siirtyy kohti historian rakenteiden ja voimien analyysia ja selittämistä. Tämä ei merkitse moniarvoisuuden kieltämistä. Erilaisia hyväksyttäviä lähestymistapoja tulee olla paljon. Erityisen tärkeää on se, että historioitsijat kiinnostavat huomiota menneisyydessä kadotettuihin vaihtoehtoihin, paljastavat historiasta sellaisia aspekteja, jotka ovat unohtuneet voittajien historian alle. Historian kirjoittaminen unohdettujen, syrjäytettyjen ja sorrettujen näkökulmasta on erityisen tärkeää. Viime vuosikymmeninä onkin ansiokkaasti kiinnitetty huomiota aikaisemmin historiankirjoituksen ulkopuolelle jätettyihin ryhmiin ja elämänalueisiin: naiseen, lapsiin, perheeseen, arkipäivään, työväestöön, sorrettuihin vähemmistöihin, valloitettuihin alkuperäiskansoihin, vammaisiin, sairaisiin ja rikollisiin. Olisi kuitenkin parempi sanoa, että historian marginaaleja ei paljasteta pelkästään suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden nimissä vaan oikeaman kuvan saavuttamiseksi siitä, mikä historiassa on todella tärkeää. Historiantutkimuksella on paljon tehtäviä mutta yksi olennaisimpia on etsiä vastauksia kysymykseen, mitkä ovat ne perusvoimat, jotka inhimillisiä yhteiskuntia ja nykyään koko maailmanjärjestystä pohjimmiltaan liikuttavat.

Historiasta ja arvoista

Lopuksi on syytä pohtia, mitä tässä yhteydessä merkitsee, että historia on arvosidonnainen tai vielä vahvemmin moraalinen ja poliittinen tiede. Lähestyessään tutkimuskohdettaan historioitsija joutuu väistämättä valitsemaan näkökulmansa ja tekemään teoreettisia oletuksia. Näiden valintojen tekeminen ei kuitenkaan ole mielivaltaista ja subjektiivista, vaan niiden perusteista voidaan keskustella myös tieteellisin perustein. Teorioita, malleja ja paradigmoja voidaan vertailla rationaalisesti. Mutta tämä ei merkitse sitä, etteivätkö tutkijan tekemät teoreettiset valinnat olisi myös arvosidonnai-

sia valintoja. Ne ovat valintoja siitä, mikä on historiassa tärkeää ja mikä vähemmän tärkeää, mikä olennaista ja mikä epäolennaista.

Historioitsijan perustehtäviin kuuluu kertoa, miten meistä on tullut sellaisia kuin nyt olemme, tai miten menneisyydessä asiat olivat kovin toisessa järjestyksessä kuin nykyään ja miten luonnollisena pitämämme onkin satunnaista ja paikallista. Kenties historiantutkija voi jopa kertoa, miten menneisyydessä on tapahtunut, tehty ja ajateltu yhtä ja toista sellaista, mistä edelleen voi ottaa opiksi. Kaikkia näitä tehtäviä toteuttaessaan historiantutkija ottaa samalla kantaa siihen, mikä on ihmisenä olemisessa olennaista.

Tässä mielessä historia on perin juurin moraalinen ja poliittinen tiede: osa ihmisen itsetutkiskelua ja yhteisön itseymmärrystä koskevaa poliittista keskustelua. Mutta myöskään tämä arvosidonnaisuus ei tee historiasta mielivaltaista ja subjektiivista: myös arvoista voidaan keskustella järkiperustein ja argumentoiden. Senkään takia kaikki edes sinänsä korrektit ja totuudenmukaiset historian tulkinnat eivät ole yhtä hyviä vaan parhaita ovat ne, joiden puolesta voidaan esittää perusteita argumentoivassa arvokeskustelussa. Tämän arvokeskustelun osanottajia eivät ole vain tiedeyhteisön jäsenet vaan kaikki demokraattisen yhteiskunnan kansalaiset.

Tosin myös arvokysymyksissä on hyvä olla suvaitsevainen ja moniarvoinen erityisesti tiedeyhteisössä. Lisäksi on paikallaan korostaa, että tieteeseen liittyvät kysymykset on ratkaistava tieteen parasta, ei poliittista tarkoituksenmukaisuutta silmällä pitäen. Siitä huolimatta voidaan ajatella, että historiantutkijalla on myös moraalinen ja jopa poliittinen vastuu esittämästään. Ylevämielisessä tyyliä lajissa ilmaistuna tämän voisi ajatella tarkoittavan myötätunnon tuntemista jokaista toista ihmistä kohtaan, kykyä nähdä toinen ihminen itsen kaltaisena, kumppanina, päämääränä sinänsä, ei pelkästään toisten päämäärien toteuttamisen välineenä tai esteenä niiden toteuttamiselle. Kuten Immanuel Kant ajatteli, tämä merkitsee samalla pyrkimystä sellaisen maail-

man rakentamiseen, jossa ihmisiä kunnioitetaan päämäärinä sinänsä eli yksinkertaisesti sanottuna tunnustetaan yleisinhimillinen ihmisarvo. Tällaisen maailman rakentaminen edellyttää, että tunnetaan historian liikevoimat ja mahdollisuudet: erotetaan maailman pysyvät ja häviävät sekä suunniteltavat ja ennakoimattomat piirteet. Toisin kuin Pauli Kettusen edellä luonnehtimissa ideaalityyppisissä historiankäsitelyissä katsotaan, on syytä ajatella, että todelliseen historiaan sisältyy kaikkia näitä piirteitä, kaikkina mahdollisina yhdistelminä.⁹ Siksi historiantutkimuksen tulee pyrkiä selvittämään, mikä on inhimillisessä todellisuudessa pysyvästi ennakoimatonta, mikä pysyvästi säännönmukaista ja suunnittelussa huomioon otettavaa, mikä muuttuvasti ennakoimattomaa ja mikä sillä tavalla muutettavaa, että siihen voidaan rationaalisella suunnittelulla ja poliittisilla reformeilla puuttua. Selvittäessään historian pysyvästi ennakoimattomia ja pysyvästi säännönmukaisia piirteitä historioitsija varoittaa liiallisen suunnittelun ja utopismin vaaroista: maailma ei tule täydelliseksi. Toisaalta kuitenkin maailmaan varmasti sisältyy sekä sattumanvaraisia että rakenteellisia piirteitä, jotka estävät ihmisarvoisen elämän toteutumista mutta joihin voidaan vaikuttaa. Historiantutkimusta ei tämätapaisten tavoitteiden takia pidä silti tyypistää poliittisten reformipyrkimysten aputieteeksi. Historiantutkimuksen tehtäviin kuuluu myös myötätuntoisen äänen antamista yksittäisten ihmisten kokemuksille, ajatuksille ja tuntemuksille. Tämäkin tehtävä liittyy tavallaan edellä kuvattuihin yleisiin arvoihin.

Historiantutkimus ja aristoteelinen tragedia

Historioitsijan tehtävää myötätunnon herättäjänä pohdittaessa on kiinnostavaa viitata aristoteeliseen näkemykseen tragedian tehtävästä. Tragedia ei Aristoteleen mukaan selvitä tieteen tapaan yleisiä totuuksia vaan

välttämättömiä ja todennäköisiä suhteita yksittäistapausten välillä. Tragedia kuvaa joko todellisia tai kuviteltuja mutta kummasakin tapauksessa jotakin inhimillisesti tyyppillistä tavoitettavia tapahtumaketjuja tilanteissa, joissa hyvät ihmiset ovat ilman omaa syytään joutuneet suuriin onnettomuuksiin. Elämän haavoittuvuuden paljastaessaan tragedia saa katsojan tuntemaan myötätuntoa, koska hän oivaltaa hyvienkin joutuvan kärsimään, ja pelkoa, koska hän oivaltaa myös itse olevansa samanlaisten vaarojen uhkaama. Näyttäessään pelon ja myötätunnon merkityksen elämässä tragedia johtaa näiden tunteiden puhdistumiseen.

Aristoteles ei erityisemmin arvostanut oman aikansa historiantutkimusta vaan piti sitä pelkkänä yksittäistapausten kronikointina. Ehkä hän ei ollut lainkaan lukenut oman aikansa parasta historiantutkijaa Thukydidestä. Esimerkiksi *Peloponnesolaissota*-teosta lukiessa voi huomata, että paras historiantutkimus voi toteuttaa samantapaista tehtävää kuin aristoteelinen tragedia, vaikka se tietenkin eroaa siitä rajoittumalla pelkästään todella tapahtuneisiin asioihin. Paras historiantutkimus ei ole pelkkää kronikkaa vaan se tavoittaa jotakin inhimillisesti yleispätevää löytäessään välttämättömiä ja todennäköisiä suhteita yksittäisten tapahtumien välillä. Kun historiantutkimus kiinnittää huomiota inhimillisesti koskettaviin asioihin, se herättää myötätuntoa enemmän tai vähemmän vaikeissa oloissa eläneitä ja ilman omaa syytään kärsimään joutuneita ihmisiä kohtaan. Siksin paras historiantutkimus ei vain edistä tiedettä vaan myös rakentaa parempaa maailmaa. ■

8. Ks. myös Simo Knuutila (1986) "Merkityksen historiallisesta ja rationaalisesta rekonstruktiosta", teoksessa Juhani Mylly (toim.), *Poliittinen historia ja yhteiskuntatieteet*. Turku: Turun yliopiston poliittisen historian laitos, 9–19.

9. Pauli Kettunen, "Historian poliittisuus ja kansallinen katse", edellä.